

Marija Turk

TVORBENE ZNAČAJKE KALKOVA (pridjevi, glagoli, prilozi)

dr. Marija Turk, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak, Ur.: 23. svibnja

UDK 811.163.42'373.45

U članku se prikazuju tvorbeni tipovi i načini kalkiranja pridjeva, glagola i priloga prema predlošcima iz različitih jezika. Izbor tvorbenog načina ovisi o tvorbenom uzorku stranog jezika i tvorbenim zakonitostima hrvatskoga jezika. Odstupanja od predloška uvjetovana su ograničenjima koje zadaju hrvatska tvorbeno pravila. U odnosu na imenice kalkiranje pridjeva, glagola i priloga nije utjecalo na nastanak novih tvorbenih tipova. Kalkiranje tih vrsta riječi pokrenulo je promjene na semantičkoj razini hrvatskoga jezika (polisemiju, homonimiju, sinonimiju), proširilo pridjevsku ulogu participa i njihovu realizaciju u novim kolokacijama, a kod glagola djelomice drukčiju rekciju.

Ključne riječi: tvorba riječi, kalk, pridjevi, glagoli, prilozi, hrvatski jezik, strani jezik

0. Uvod

Prva zajednička značajka koja povezuje kalkirane glagole, pridjeve i priloge jest njihova manja brojnost u odnosu na imenice.¹ Prevlast imenica u posuđivanju općenito nad ostalim vrstama riječi odgovara osnovnom načelu posuđivanja:

¹ Govoreći o zastupljenosti posuđenica E. Haugen (1969: 406) navodi podatke o brojčanoj zastupljenosti morfoloških vrsta riječi: imenice oko 75 %, glagoli oko 18 % i pridjevi nešto više od 3%. Četvrtu vrstu riječi, tj. priloge, E. Haugen ne uzima u obzir. R. Filipović (1986: 127) govori o posuđenim prilozima, ali ih ne analizira u posebnom odjeljku jer se oni 'rjeđe upotrebljavaju, i tada su obično konvertirani pridjevi'. Okvirni omjeri o zastupljenosti posuđenica prema morfološkim vrstama riječi mogu se utvrditi i u zastupljenosti kalkiranih vrsta riječi.

posuđivanje riječi prati preuzimanje predmeta i pojmova (Filipović, 1986: 127), a pojmovi se pretežito izražavaju imenicama. Druga je zajednička značajka kalkiranih pridjeva, glagola i priloga da se teže identificiraju od imenica.

U otkrivanju kalkova u najširem smislu riječi uzimaju se u obzir jezične i izvanjezične pretpostavke: podudarnost oblika u jeziku primaocu i jeziku davaocu, podudarnost značenja u obama jezicima, kulturološko-sociološke pretpostavke preuzimanja uzora. Kao važan jezični kriterij za utvrđivanje formalno-semantičke podudarnosti uzima se u obzir *rašćlanjivost jezične jedinice*. Zato Unbegaun (1932: 138) tvrdi da se kalkirati može ono što se može analizirati, a Ž. Muljačić (1968: 15) precizira: kalk je dvomonemski ili veći lingvistički znak ili jednomonemski kojemu se značenje sastoji od dva sema. M. Rammelmeyer (1975: 23) temelji teoriju kalka također na raščlanjivosti. Za utvrđivanje kalkova on navodi dva kriterija: (1) Riječ - uzor mora biti morfološki raščlanjiva, tj. mora se sastojati od najmanje dvaju leksičkih morfema. (2) Kalk se mora podudarati najmanje u jednom morfemu.

Sama formalna podudarnost ne može biti dostatnim pokazateljem u identifikaciji kalka jer je tvorbena podudarnost potencijalna u indoeuropskim jezicima, a valja računati i na mogućnost poligeneze. Ako tvorenica odudara od tipične tvorbe jezika primaoca, onda to upućuje na mogućnost stranog uzora. Stoga je najlakše identificirati složenice jer su one netipične za hrvatski jezik. Jednako se tako s velikom sigurnošću mogu prepoznati kalkovi prefigiranih glagola 'kojima i značenje i rekcija odudaraju od tipičnoga hrvatskog obrasca' (Babić, 1980: 92). Takav je npr. glagol *ispavati se* prema njem. *ausschlafen* kao novotvorenica uz narodni izraz *naspavati se*. Semantičko je preklapanje također pokazatelj kalkova, naročito onda kad se iz postojećih elemenata bez dodatna znanja ne može identificirati pravo značenje nekoga izraza. Riječ je obično o složenicama ili složenim izrazima u kojima je značenje svakog pojedinačnog dijela razumljivo, a u kombinaciji se ne odnosi na općepoznati pojam, npr. naziv u biologiji *jednodoman* (< njem. *einhäusig*). Na postojanje kalka može upućivati sinonimija. Jedan je sinonimski parnjak domaći izraz, npr. *rugati se*, a drugi je kalk *ismijati (koga)* koji je tvorbena i značenjski istovjetan njem. *auslachen (jemanden)*. Semantički je kriterij osobito važan u identifikaciji kalkova izvedenica. Izvedenice imaju tipičan hrvatski tvorbena model, zato tvorbena kriterija ne mogu pomoći u njihovoj identifikaciji. Tako na primjer pridjevska izvedenica *dirljiv* znači 'koji izaziva ganuće', jednako kao i u fr. *touchant* ili njem. *rührend*. Na semantičkom se kriteriju, tj. prepoznavanju homonimije ili polisemije, oslanja identifikacija kalkiranih pridjeva i glagola koji uz osnovno imaju i preneseno značenje, a ukupnost značenja odgovara stranom predlošku: u glagolu *listati* uz osnovno značenje 'dobivati lišće' pod utjecajem njemačkog *blättern* razvilo se dodatno značenje 'okretati listove knjige', pridjev *privlačan* ima osnovno značenje 'koji privlači svojom snagom', a pod utjecajem njemačkog *anziehend* razvio je dodatno značenje 'koji privlači vanjštinom, koji je zanimljiv, simpatičan'. Vrlo su važan pokazatelj kalkova i društvene mogućnosti preuzimanja predložka. Pritom se

misli na povijesni kontakt i pojamovnu difuziju među jezicima. Mnogi su pridjevi i glagoli u hrvatskom jeziku u prošlosti kalkirani prema njemačkim i mađarskim predlošcima koji se odnose na područje prava, državne administracije, vojske i sl.²: npr. *kaznenopravni* (< njem. strafrechtlich), *pravomoćan* (< njem. rechtskräftig / mađ. jogerős), *zakonodavan* (< njem. gesetzgebend), *urudžbeni* (< mađ. kézbesítő), *vjerodostojan* (< mađ. hiteles), *uručiti* (mađ. kézbesít ili njem. einhändigen)³, *utjerivati* (npr. porez) (< mađ. behatajt), *ovjeriti* (< njem. begläubigen ili mađ. hitelesít).⁴ S tim u vezi je i pojavnost kalkova u više jezika koje su u prošlosti bile u bliskim državnim vezama: prema njem. *anstellen* u hrvatskom je *namjestiti* (službenika), slov. *namestiti*, češ. *zaměstnati*, prema njem. *unzurechnungsfähig* u hrvatskom je *neubrojiv* (neuračunjiv), slov. *neprištven*, češ. *nepřičetný*. U velikom se dijelu primjera poklapa više kriterija. Tako se npr. za glagol *izigrati* može utvrditi podudarna tvorbena struktura s njemačkim glagolom *ausspielen*, može se utvrditi da je sinonimičan prema starijem, domaćem izrazu *prevariti*, a u istom značenju postoji kao kalk u slavenskim jezicima: slov. *izigrati*, češ. *vyhrátí*. Relativno je pouzdan pokazatelj kalkova naporedna uporaba kalkova i posuđenica: *luftati* (njem. luften) - *zračiti*, *radikalan* (lat. radicalis) - *korjeniti*, *internacionalni* (lat. internationalis) - *međunarodni*, *ustvari* - *defakto* (lat. de facto) itd.

A. Pridjevi

1. Tvorbene riječi

U kalkovima prevladavaju tvorbene riječi. U njihovoj se raščlambi u ovoj raspravi uglavnom slijedi teorijski pristup koji S. Babić iznosi u knjizi *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (1986). Kalkirani se pridjevi tvore slaganjem, složeno-prefiksalsnom, sufiksalsno-prefiksalsnom, prefiksalsnom i sufiksalsnom tvorbom (Babić, 1986: 335). Tvorba kalkiranih pridjeva podliježe formalno-semantičkim ograničenjima.

1. 2. Složena tvorba

Kalkirane se pridjevske složenice opisuju formalno i semantički. Formalno se opisuju s obzirom na vrstu riječi u sastavu složenice, spojnik, prefiks i sufiks.

² Usp. *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs* (1853) i I. Nyomárkay. *Ungarische Vorbilder der kroatischen Spracherneuerung* (1989).

³ I. Nyomárkay (1989: 199) govori da hrvatski izraz odgovara mađarskome predlošku po načelu član za član iako postoji mogućnost njemačkog predloška *einhändigen*.

⁴ I. Nyomárkay (1989: 121) drži da se u ovome primjeru radi vjerojatno o njemačkom predlošku, ali se ni mađarski ne može potpuno isključiti.

Semantički opis pretpostavlja razgraničenje endocentričnih od egzocentričnih složenica. Složenica je endocentrična ako joj značenje ostaje u sferi njezinih sastavnica, pri čemu prvi član karakterizira drugi: pridjev *čeličnoplav* znači 'koji je plav poput čelika'. Složenica je egzocentrična ako joj značenje nije jednako ukupnosti značenja njezinih članova, već joj je značenje nešto novo, nešto što je više od zbroya značenja njezinih članova: pridjev *uskogrudan* znači 'koji je uskih, ograničenih pogleda'.

1. 2. 1. Čiste složenice

Od kalkiranih složenih pridjeva najmanje su zastupljene čiste složenice, tj. složenice u kojima kao drugi član dolazi samostalna riječ. Taj podatak odražava tvorbene tendencije hrvatskoga jezika jer su čiste složenice u hrvatskom jeziku i inače relativno rijetke. (Usp. Babić, 1986: 31). Rječnički su registrirani kalkovi s pridjevskim prvim članom: *gluhonijem*⁵ i *čeličnoplav* (< njem. stahlblau). Riječ je o endocentričnim složenicama: prvi je član neke vrste priložna nadopuna drugom članu koji može biti samostalan: *vazdazelen* (< njem. immergrün). Te riječi stoje na granici između složenice i sintagme. Na nestabilan status nekih tvorenica upućuje zadržavanje naglaska obaju članova i njihov dvoleksemski karakter: *kreditno sposoban* (< njem. kreditfähig), *ludo hrabar* (< njem. tollkühn), *umno bolestan* (< njem. geisteskrank) itd.

Također su relativno rijetke pridjevske složenice s imeničkim prvim i pridjevskim drugim članom: *hvalevrijedan* (< njem. lobenswert), *pravovaljan* (< njem. rechtsgültig), *vjerodostojan* (< njem. glaubwürdig), *vodoravan* (< njem. wassergerecht), *zrakoprazan* (< njem. luftleer).

Prema nastanku u ovoj se potonjoj skupini mogu odrediti dva tipa. U manjoj se podskupini radi samo o stezanju sintagme pridjev + imenica u obligatornom padežu. Radi se o endocentričnim tvorenicama: složenica se može preoblikovati u sintagmu s upravljačkom ulogom pridjeva: *hvalevrijedan* > *vrijedan hvale*. U drugoj se podskupini nalazi čista složenica. Takve su složenice vrlo stare. R. Zett (1970) pokazuje niz kalkova stvorenih prema grčkome i potvrđenih već u crkvenoslavenskom: *jedinorodъnъ* (< grč. monogenés), *bogoljubъznъ* (grč. theófilos, filótheos), *bogobojazъnivъ* (< grč. theófobos). M. Rammelmeyer (1975: 102) drži mogućim da je taj tip kalkova kasnije poduprt njemačkim predlošcima: *bogougodan* (< stsl. *bogougodъnъ* < grč. *theárestos*, njem *gottgefällig*), *pametodostojan* (< stsl.

⁵ Prema Akedemijinom i Skokovom rječniku *gluhonijem* je kalk nastao prema njemačkom, francuskom ili talijanskom predlošku. Rječnički je registriran najprije u Mažuranić-Užarevićevu rječniku (1842): gluho-nēm uz njemačku riječ *taubstumm*.

pametodostoinῶ < grč. axiómñēstos, njem. denkwürdig). Takve su se složenice stvarale prema njemačkim predloščima i u drugim slavenskim jezicima.⁶ Vjernim prenošenjem njemačkog predložka stvoreni su kalkovi koji su često dolazili pod udar jezične kritike.

1. 2. 2. Složeno-sufiksalna tvorba

Veliki dio kalkiranih pridjeva tvoren je složeno-sufiksalmom tvorbom. U toj skupini postoje dva tipa. Prvome tipu pripadaju kalkovi koji reproduciraju stranojezične pridjeve, a drugome tipu pridjevi sekundarno tvoreni od kalkiranih imenica ili višechlanih izraza. Ti su pridjevi nastali sekundarnim procesom. Prvi tip čine pridjevi izvedeni od različitih osnova. Kao prvi član složenice mogu se pojaviti pridjevske, zamjениčke, imeničke, brojevne i priložne osnove. Kao drugi dio složenice mogu se pojaviti: imeničke i glagolske osnove.

Pridjevaska osnova + o + imenička osnova + sufiks

Ovaj je proces slaganja u osnovi jednostavan. Najčešći su sufiksi -(a)n i -ni, rjeđe -ø sufiks i sufiks -ski. Kalkirani pridjevi mogu biti doslovni, kao npr.:

uskogrudan (< njem. engbrüstig), *malodušan* (< stsl. *malodušbnῶ* < grč. mikrópsychos)⁷, *cjelodnevan* (< njem. ganztätig), *dubokouman* (< njem. tiefinnig)⁸, *visokokaloričan* (< engl. high-calorie) itd.

Ovaj tip slaganja češće rezultira djelomičnim kalkovima jer kalkirani pridjev vjerno ne odgovara svome predlošku. Strani predložak može u prvom dijelu složenice imati imeničku, a kalk pridjevsku osnovu:

državnopravni (< njem. staatsrechtlich)⁹, *kaznenopravni* (< njem. strafrechtlich), *nasljedbenopravni* (< njem. erbrechtlich) itd.

Djelomični se kalk često očituje u primjerima odstupanja od njemačkih predložaka. Za hrvatske složene pridjeve često ne postoji odgovarajući njemački

---

⁶ Vrlo su česte tvorenice, prije svega kontrakcije (njem. Zusammenrückungen) u češkom i slovenskom. Već je V. Jagić upočivao na njemački utjecaj u njihovom nastanku. Usp. V. Jagić: (1898: 519-556) i (1899: 28-42).

⁷ Izraz je potvrđen već u staroslavenskom. Zett (1970: 216) ga interpretira kao kalk iz grč. mikrópsychos. Prema Akademijinom rječniku u rječnicima je zabilježen u Stulićevu (1806), Mažuranić-Užarevićevu (1842), Veselićevu (1853) i Šulekovu rječniku (1860).

⁸ Kod Stulića (1806) zabilježeno je *dubokoum* u značenju *actum ingenium*. Uz njemačku natuknicu *tiefsinnig* u Šulekovu rječniku (1874/75).

⁹ U primjeru *državnopravni* mogu se pojaviti kolebanja. Prvotno je u Šulekovu rječniku (1860) zabilježen doslovni kalk *državopravni*, tj. izraz u kojem je kao i u njemačkom jeziku imenički prvi član, a potom *državno-pravni* u Šulekovu rječniku (1874/75).

predložak: hrvatski složeni pridjev prednjim članom odražava prvi dio njemačke imeničke složenice; npr. *Kleinhirn(rinde)* > *malomoždan* (-a kora), *Süßwasser-* > *slatkovodan*, *Hochspannungs-* > *visokonaponski* itd. Takve se pridjevske složenice pojavljuju gotovo uvijek u kalkiranim sintagmama. (Usp. poglavlje 1.6)

Kategoriju polukalka, tj. kalka u kojem se jedan član ne prevodi, uprimjeruje tip *malokalibarski* (< njem. kleinkalibrig), *klasnosvjestan* (< njem. klassenbewußt).

Zamjenička osnova + o/e + imenička osnova + sufiks

Ovo je relativno rijedak tvorbeni tip. Tvori se uz pomoć -ø sufiksa: *istoimen* mat.) (< njem. gleichnamig), *svestran* (< njem. allseitig).

Brojevna osnova + o + imenička osnova + sufiks

Ovaj tvorbeni tip također nije znatnije zastupljen. Najčešći su sufiksi -(a)n, -ni, te -ø sufiks i sufiks -en. Kalkovi mogu biti doslovni: *jednodom/jednodoman* (bot.) (< njem. einhäusig), *dvodom/dvodoman* (bot.) (< njem. zweihäusig), *jednostruk* (< njem. einfach), *dvočlan* (< njem. zweigliedrig), *jednolik* (< lat. uniformis), *dvosmislen* (< njem. zweideutig), *drugorazredni* (< njem. zweiklassig) ili polukalkovi: *drugoklasni* (< njem. zweiklassig). U primjeru *četverotaktni* (motor) (< njem. Viertaktmotor) preklapa se kategorija polukalka s kategorijom djelomičnog kalka, jer kalkirani pridjev odražava prvi dio njemačke složenice i jedan neprevedeni član.

Prilog + imenička osnova + sufiks

Ovaj se tip tvorbe realizira u ograničenom broju primjera. Od sufikasa sudjeluju: -ø sufiks i sufiks -en: *višestruk* (< njem. mehrfach), *mnogočlan* (< njem. mehrgliedrig), *lakomislen* (< njem. leichtsinnig).

Imenička osnova + o + glagolska osnova + sufiks

U ovome tvorbenom tipu sudjeluju prefiksi: -(a)n, -ni, potom -ljiv, -čki:

djelovodni (< njem. geschäftsführend), *vodopropustljiv* (< njem. wasserdurchlässig), *vodonepropustljiv* (< wasserundurchlässig), *zakonodavan* (< njem. gesetzgebend), *metaloprerađivački* (< njem. metallverarbeitend), *plodonosan* (< njem. fruchtbringend), *žrtvoslovan* (< engl. victimological) itd. Većina tih kalkova pripada kategoriji doslovnih kalkova. U nekim se slučajevima ne može odrediti je li predložak za kalkiranje bila složenica ili izvedenica od imeničke složenice, npr. *brakorazvodni* (vjerojatno od *brakorazvod*), *vodovodni* (vjerojatno od *vodovod* prema *Wasserleitung*). Kad je riječ o sekundarnoj tvorbi, ne može se govoriti o pravim kalkovima. S obzirom na to da je poticaj za stvaranje dao izraz koji je i sam kalk, ovu se skupinu može promatrati kao formalno-nezavisne neologizme.

Prilog + o + glagolska osnova + sufiks

U ovome tvorbenom tipu sudjeluju sufiksi: -(a)n, -ni: *dalekosežan* (< njem.

weitreichend), *dalekovidan* (< njem. weitsichtig), *dugotrajan* (< njem. langwierig / dauernd), *kratkovidan* (< njem. kurzsichtig), *punovažan* (< njem. vollgültig), *višeznačan* (< njem. mehrdeutig) itd. Kalkovi koji imaju osnovno i preneseno značenje u cjelini su značenja podudarni sa svojim predlošcima. Svi ulaze u kategoriju doslovnog kalka.

Zamjenica + glagolska osnova + sufiks

U ovome tvorbenom tipu također sudjeluju sufiksi *-(a)n, -ni*: *samodopadan* (< njem. selbstgefällig), *sveobuhvatan* (< njem. allumfassend). Kalkovi su ovoga tvorbenog tipa malobrojni, a pripadaju kategoriji doslovnih kalkova.

Brojevne osnovne + o + glagolska osnova + sufiks

Brojevne su osnove u prvom dijelu složenice znatno manje zastupljene od ostalih osnova. Pojavljuje se samo *-ø* sufiks: *dvosjekli* (< njem. zweiseidig) itd. Radi se o doslovnome kalku.

Pridjevi drugoga tipa nastali sekundarnim procesom nisu kalkovi u pravom smislu riječi: pravi su kalkovi zapravo izrazi od kojih su derivirani pridjevi o kojima je riječ:

hladnoratovski < hladni rat < engl. cold war

novovalni < novi val < engl. new wave / fr. nouvelle vague

stakloplastični < staklo-plastika < engl. fiber-glass

stolnoteniski < stolni tenis < engl. table tennis

visokonaponski < visoki napon < njem. Hochspannung

vodovodni < vodovod < njem. Wasserleitung ili tal. acquedotto < lat. aquaeductus / grč. hydragōgía

znanstveno-fantastični < znanstvena fantastika < engl. science fiction

1. 2. 3. Prefiksalna tvorba

Prefiksi se spajaju s imeničkim i znatno više s glagolskim osnovama. Kod mnogih složenica prefiks dolazi ispred gotovog pridjeva. Pored negacije *ne-*, koja se pojavljuje u mnogobrojnim kalkiranim pridjevima, pojavljuju se još i prefiksi:

bez-, do-, iz-, među-, na-, nad-, o- (ob-, oba-), od-, po-, pod-, pra-, prije-, pred-, preko-, pri-, pro-, protiv-, s-, su-, u-, uz-, izvan-, za-. Pojavljuju se i inačice s prefiksima *ne-* i *bez-*, npr. *besavjestan, nesavjestan* i sl. Osim spomenutih hrvatskih prefikasa u jednom se primjeru pojavio strani prefiks *infra*: *infracrven* (njem. infrarot), a u drugom *mikro*: *mikrovalni* (engl. microwave).

1. 3. Izvedenice

Izvedenice se tvore najčešće od glagolskih i imeničkih osnova s odgovarajućim sufiksom. Tvorba je pridjevskih izvedenica jednostavna i podudarna tvorbenog modela s modelima u jezicima prema kojima se kalkiralo. Zbog tvorbene podudarnosti i istovjetna značenja pridjevske su izvedenice većim dijelom doslovni kalkovi. Kod pridjeva izvedenih od imeničkih osnova u nekim je slučajevima teško odrediti jesu li pridjevi izravno preslikani od odgovarajućih stranojezičnih predložaka, npr. *zweifelhaft* > *dvojbjen* ili su pridjevi izvedeni od imenica koje su nastale kalkiranjem: *Zweifel* > *dvojba* > *dvojbjen*.

Izvedenice se rjeđe tvore od drugih osnova, npr. zamjeničkih: *ništavan* (< njem. *nichtig*)¹⁰, *sebičan* (< lat. *egoisticus* ili njem. *selbstig*)¹¹). Pridjevi *djelomičan* i *letimičan* nastali su sekundarnim procesom. Najprije su kalkirani prilozi: *djelomice* (< njem. *teilweise*), *letimice* (< njem. *flüchtig*)¹², a potom su od njih izvedeni pridjevi. Ti se pridjevi ne mogu smatrati pravim kalkovima.

1. 3. 1. Sufiks

U izvođenju, kao i u složeno-sufiksnoj tvorbi, sudjeluju u načelu isti sufiksi. Po učestalosti na prvome je mjestu sufiks *-(a)n*, koji dolazi na imeničke i glagolske osnove.

U složeno-sufiksnoj tvorbi od imeničkih i glagolskih osnova pojavljuje se *-ø* sufiks i to iz morfonoloških razloga, tj. u pozicijama u kojima bi sufiks *-(a)n* proizveo udvostručenje sloga: *jednostran* (< tal. *unilaterale* ili njem. *einseitig*), *dvočlan* (< njem. *zweigliedrig*) ili zbog semantičkih razloga: *višestruk* (: *višestručan*) itd.

Produktivni su sufiksi *-iv*, *-ljiv*, *-it* koji služe za derivaciju od glagolskih osnova: *isključiv* (< njem. *ausschließlich*), *neubrojiv/neuračunljiv* (< njem. *unzurechnungsfähig*), *dopadljiv* (< njem. *gefällig*), *zajedljiv* (< njem. *bissig*) itd.

Sufiks *-ski* dolazi na imeničkim osnovama: *malokalibarski*, *visokonaponski*.

1. 4. Participi u pridjevskoj ulozi

Iako ne spadaju u tvorbu, u analizu su uključene nepridjevne riječi s pridjevskom ulogom. U funkciji pridjeva često se pojavljuju participi. Radi se o glagolskim oblicima, koji su leksikalizirani i više ne stoje u uskoj vezi s glagolom.

¹⁰ Akademijin rječnik (8, 198) donosi malo potvrda. U Šulekovu rječniku (1860) *ništavan* je uz natuknicu *nichtswürdig*.

¹¹ Riječ *sebičan* je u hrvatskom jeziku leksikografski prvi put registrirana u Šulekovu rječniku (1860) uz njemačku natuknicu *selbstig* (*selbstisch*).

¹² O tome će biti više riječi u dijelu ovoga rada koji govori o priložima.

1.4.1. *Particip prezenta aktivni*

Participi prezenta aktivni u organskim su govorima hrvatskoga jezika nesklonjivi i, osim nekoliko petrificiranih izraza (npr. vruć, noseć), rijetko imaju pridjevsku ulogu.

U književnom jeziku neki participi imaju pridjevsku ulogu i postaju deklinabilnima. Neki su participi u pridjevskoj ulozi kalkirani. Kao doslovni kalkovi obično ulaze u iste kolokacije kao i u jeziku davaocu: *drećeć*¹³ < (tal. stridente, njem. schreiend): *drećeća boja* - colore stridente/schreiende Farbe, *idućí* (< njem. kommend): *idućí dan* - nächster Tag, *otežavajućí* (< njem. erschwerend): *otežavajuće okolnosti* - erschwärende Umstände, *sljedećí* (< njem. folgend): *sljedeće pitanje* - folgende Frage, *tekućí* (< njem. laufend): *tekućí račun* - laufende Rechnung). Participi se javljaju i kao djelomični kalkovi i to onda kada se njima prenosi prvi dio strane složenice: *kotrljajućí* (ležaj) < njem. Rollen(-lager).

M. Rammelmeyer (1975: 106) drži da su ti izrazi na granici između kalkiranih riječi i kalkirane frazeologije. O primarnim se participima radi i u primjerima *moguć*, *nemoguć*. Starije, izvorno značenje participa *moguć* je 'bogat', novije se značenje tih participa svodi na lat. *possibilis*, *impossibilis*, jer je *mogućnost* kod Belostenca - *possibilitas* (uz *potentitia*), a *moguć* je samo *potens*. Ovdje se u biti ne radi o novim tvorenicama, samo se uporaba tih oblika oslanjajući na strani predložak realizira u novim kolokacijama. Mnoštvo je primjera tih vjerno preslikanih izraza bez obzira na njihovu jezičnu 'točnost' iščezlo iz uporabe (Nyomárkay 1993:120). Izrazi kao npr. *oraća zemlja* (njem. Ackerland, mađ. szántó-föld), *šivaća svila* (njem. Nähseide) itd. zamijenjeni su s drugim izrazima (oronica, svila za šivanje), a neki supostoje uz inačice, npr. *spavaća kola* (< njem. Schlafwagen, mađ. hálókocsi) i *kola za spavanje*. Mnogi su deverbilizirani pridjevi na -(a)ći bili doslovni kalkovi mađarskog participa prezenta, koji je u mađarskom jeziku bio vrlo produktivan. Prema njemačkom *Badearzt* nastao je mađarski *fürdőorvos*, a prema ovome hrvatski *kupaći liječnik* ili prema mađarskom *ugródeszka* hrvatski izraz *skakaća daska*. Prvotne su doslovne kalkove potisnuli izrazi *kupališni liječnik*, *odskočna daska*.

1.4.2. *Particip perfekta aktivni*

Particip perfekta aktivni u pravilu nije atributivan. Neki kalkirani primjeri imaju atributivnu ulogu, npr. *dorastao* (< njem. gewachsen) u značenju 'sposoban'.

1.4.3. *Particip perfekta pasivni*

Primjeri participa perfekta pasivnog u pridjevskoj ulozi pod utjecajem stranog jezika su mnogobrojni. Navode se samo neki primjeri u tipičnom kontekstu: *gašen* (-

¹³ Uz particip *drećeć* javlja se kao kalk i izraz *kričav*.

o vapno) - gelöscht (-er Kalk), *ispisan* (rukopis) - ausgeschrieben (-e Handschrift), *napet* (gespannt), *obdaren* (begabt), *odan* (ergeben), *omiljen* (beliebt), *povučen* (zurückgezogen), *pretjeran* (übertrieben), *uigran* (-a momčad) - eingespielt (-e Mannschaft).

U nekim je slučajevima u neprelaznih glagola umjesto participia perfekta aktivnog tvoren particip perfekta pasivni. Ovaj u biti neispravni trpni particip tvoren je prema njemačkom predlošku. Takvi su primjeri *isluzen* (< ausgedient), *ispavan* (< ausgeschlafen), *načitan* (< belesen), *odležan* (< abgelagert) itd. Participi se javljaju kao složenice s prilogom kao prvim članom i predstavljaju doslovne kalkove, npr. *dubokosmrznut* (< engl. deep-frozen).

Većina složenica predstavlja klišeizirane oblike i u jeziku davaocu modela i u hrvatskome jeziku: *gorespomenut* (< njem. obenangewähnt), *mnogopoštovan* (< njem. vielgeehrt), *općepriznat* (< njem. allgemein anerkannt), *takozvan* (< njem. sogenannt), *veleučan* (< njem. hochgelernt). Te su složenice nastale stezanjem odgovarajućih sintagma. Nestabilan se status tih složenica očituje u tome što obje riječi često zadržavaju svoj naglasak, a česta su i pravopisna kolebanja sastavljenog i rastavljenog pisanja.

1. 5. Pridjevi koji se pojavljuju samo u kalkiranim sintagmama

Česti su primjeri kalkova koji reproduciraju strane složenice sintagmom atribut + imenica. Pridjev koji odražava prvi član strane složenice, stvoren je tek u vezi sa stranom složenicom koja se reproducirala u hrvatski jezik.¹⁴ Karakteristično je da novostvoreni hrvatski pridjev ne odgovara stranom pridjevu. Pridjev može biti izvedenica ili složenica, a ovisi o tome sastoji li se prvi član strane složenice od jedne ili dviju osnova.

5. Izvedenice

Moguće su izvedenice od imenica i glagola:

dioničko (društvo) < *Aktiengesellschaft*, *dokazni* (materijal) < *Beweismaterial*, *grudni* (koš) < *Brustkorb*, *krunski* (svjedok) < *Kronzeuge*, *robna* (kuća) < *Waren(haus)*, *kuglični* (ležaj) < *Kugellager*, *okružni* (sud) < *Bezirksgericht*, *svjetlosna* (godina) < *Lichtjahr*, *zatezne* (kamate) < *Verzugszinsen* itd.

¹⁴ U prilog toj pretpostavci govore mnoga rješenja iz starijih rječnika. Primjerice uz njemačku natuknicu *Beweismittel* u Mažuranić-Užarevićevu rječniku iz 1842. godine stoji kao hrvatski ekvivalent *sedstvo za dokazat*. Od *Juridisch-politische Terminologie* (1853) njemačke se složenice s prvim članom *Beweis-* reproduciraju sintagmama s pridjevom *dokazni*.

Kalkiranjem je po istome modelu stvoren niz pridjevskih izvedenica od nesvršenih glagola uz pomoć sufiksa -aći: *pisaći* (stol) < Schreib(tisch), *šivaći* (stroj) < Näh(maschine), *trkaća* (kola) < Renn(wagen), *spavaća* (soba) - Schlaf(zimmer).

U proširenju ovog sufiksa, koji se rabi samo kod 'kalkiranih' pridjeva, ranije su važnu ulogu imali njemački i mađarski, a danas engleski jezik:

krstareća raketa (< engl. cruise missile), *leteći tanjur* (< engl. flying saucer), *plivajući tečaj* (< engl. floating rate), *žvakaća guma* (< engl. chewing gum).

Ovdje se zapravo ne radi o kalkovima u pravom smislu riječi. Kalkovi su sintagme, u kojima se ti pridjevi pojavljuju. Strani jezik, njemački, mađarski i engleski, dali su poticaj za tvorbu tih u hrvatskom jeziku potencijalnih pridjeva. Evidentno je da se ti pridjevi pojavljuju redovito u kalkiranim sintagmama i da se - ako su i ranije postojali - njihova učestalost stranim uzorkom značajno povećala.

1. 5. 2. Složenice

Za reprodukciju dvočlanog, prvog dijela stranojezične složenice sintagmom kalkira se složeni pridjev, npr. *četverotaktni* (motor) < Viertakt (-motor), *dvokružna* (kočnica) < Zweikreis (-bremse), *dvotrećinska* (većina) < Zweidrittel (-mehrheit), *kratkovalni* (prijemnik) < Kurzwellen (-empfänger), *niskotlačni* (parni kotao) < Niederdruck (-dampfkessel), *slatkovodna* (riba) < Süßwasser (-fisch), *visokonaponski* (vod) < Hochspannungs (-leitung).

1. 6. Reprodukcija složenog predložka sintagmom

Kao i kod imeničkih tako je i kod pridjevskih kalkova moguće složeni predložak reproducirati sintagmom, koja može imati različite oblike. Sintagma može biti uzualna, tj. čvrsti višočlani izraz, ali i više ili manje nestabilni višočlani izraz, kao i jednoleksemska reprodukcija predložka.

Kad god je moguće strana se pridjevska složenica u načelu reproducira odgovarajućom složenicom, a kad to nije moguće strani se predložak reproducira sintagmom.

Može se primijetiti da je taj proces svojstven prije svega endocentričnim složenicama s imeničkom osnovom u prvome dijelu i pridjevskom u drugome dijelu, koje su slavenskim jezicima strane, a pojavile su se već u crkvenoslavenskom. M. Rammelmeyer (1975: 102-103) drži da su kasnije obnovljene njemačkim utjecajem. Tako se na području stručnog nazivlja prednost dala kalku *vatrostalan* (< njem. feuerbeständig) pred opisnim izrazima *otporan na vatru*, *otporan protiv vatre*, *postojan na vatri* itd.

Mnoštvo stranih endocentričnih pridjeva u hrvatskom je jeziku zbog različitih tvorbenih restrikcija reproducirano sintagmama, npr. *farbenblind* > *slijep za boje*¹⁵, *militärdiensttauglich* > *sposoban za vojnu službu*, *kindernarr* > *lud za djecom*.

Tvorbenim restrikcijama uvjetovani su razlozi odstupanja u tvorbi kalkova u odnosu na model, bilo da je riječ o promjeni člana složenice, promjeni redosljeda članova složenice ili prijelaza u drugi tvorbeni model, tj. u izvedenicu ili sintagmu.

2. Netvorbene riječi

U odnosu na tvorbene netvorbenih je riječi znatno manje. Sve su semantički kalkovi jer je domaćoj riječi pod utjecajem kojeg stranog jezika pridruženo dodatno značenje. Netvorbene su riječi novijeg podrijetla. Predložak je za semantički prijenos engleski, njemački i francuski jezik.

vruć < engl. *hot* i fr. *chaud*¹⁶, *sirov* < njem. *roh* (sa značenjem 'neobrađen', npr. sirovo željezo), *zelen* < njem. *grün* (sa značenjem 'ekološki orijentiran'), *suh* < fr. *sec* (sa značenjem 'trpak', npr. suho vino) itd.

B. Glagoli

Uvodno je rečeno da je kalkiranih glagola u odnosu na imenice i pridjeve vrlo malo. Prema podacima iz literature najviše je kalkova oblikovano prema njemačkim obrascima, znatno ih je manje prema mađarskim, talijanskim i engleskim obrascima.¹⁷

U kalkiranim se glagolima mogu razlikovati dvije nejednako velike skupine: složenice i izvedenice.

1. Složenice

Glagolske se složenice pojavljuju u dvije skupine. Brojčano znatno manja skupina sadrži dvije leksičke osnove, a može se pojaviti i prefiks. Za spajanje osnova služi tipičan spojnik -o-. Drugu znatno veću skupinu predstavljaju prefigirani glagoli.

¹⁵ Podrijetlo predložka može biti engl. izraz *colour-blind* s obzirom da je tu pojavu otkrio J. Dalton, a poznata je i pod nazivom 'daltonizam'. Njemački je jezik mogao imati posredničku ulogu, kao što je imao i u češkom. Usp. Reiter (1953: 129).

¹⁶ Neki su semantički kalkovi homonimični. Pridjev *vruć* prema engleskom *hot* ima ova značenja: 1. aktualan, zanimljiv, teško rješiv; 2. ukraden ili prokrijumčaren, a kao semantički kalk prema franc. *chaud* značenje 'u kojem je razvijena prostitucija'.

¹⁷ V. Muhvić-Dimanovski (1992: 176) navodi primjere desetak glagola koji predstavljaju kalkove nastale prema engleskom predlošku, uglavnom semantičke kalkove.

1. 1. Složenice s dvije leksičke osnove

Mogu se razlikovati kalkirani glagoli s dvjema osnovama koji su nastali vjernim ili djelomičnim preslikavanjem stranih složenih glagola i glagoli složene strukture nastali sekundarnim procesom, tj. izvođenjem od kalkiranih pridjevskih i imeničkih osnova.

Kalkirani glagoli u hrvatskom jeziku koji se sastoje iz dviju leksičkih osnova čiji su predlošci glagoli uglavnom dobivaju i prefiks. Doslovni su kalkovi vrlo rijetki i to samo u primjerima u kojima i strani predložak ima prefiks i dvije osnove, tip: *opunomoćiti* (< njem. bevollmächtigen), *upotpuniti* (< njem. vervollständigen) itd.

Kalkovi koji se sastoje iz dviju osnova kao i predlošci, a imaju još i prefiks, pripadaju kategoriji djelomičnih kalkova, npr. *omalovažiti* (< njem. geringschätzen). Djelomičnim kalkovima pripadaju i primjeri složenih glagola u hrvatskome jeziku koji se sastoje iz dviju osnova, a u predlošku prvi član nije osnova nego prefiks. Tako je npr. u glagolu *zloupotrijebiti* prvi dio složenice priložna osnova, a u njemačkom predlošku *mißbrauchen* prefiks *miß-*.

Mnoštvo je složenih glagola vjerojatno nastalo sekundarno, tj. tvorbom od prvotno kalkiranih pridjevskih i imeničkih složenica. Tu pretpostavku potvrđuje činjenica da su pridjevski i imenički kalkovi u hrvatskome jeziku rječnički prije registrirani od glagolskih.¹⁸

njem. *Haarspalter* > *cjepidlaka* > *cjepidlačiti*

njem. *selbstständig* > *samostalan* > *osamostaliti*

njem. *vollständig* > *potpun* > *upotpuniti*

njem. *unrein* > *nečist* > *onečistiti*.

Moguće je da su proces nastanka glagola o kojima je riječ poduprli i glagoli koji su i u stranom jeziku nastali od istih motivirajućih osnova: *haarspalten*, *vervollständigen* itd.

1. 2. Prefigirani glagoli

Prefigirani se kalkirani glagoli stvaraju tako da se odgovarajući strani prefigirani glagol raščlanjuje i reproducira po tvorbenu istome modelu. Rezultat toga slaganja u pravilu je svršeni glagol, koji sufiksacijom može postati nesvršeni. Iako se ovdje nećemo upuštati u potanku raščlambu odnosa pojedinih prefikasa u jeziku uzoru i u

¹⁸ Prema Akademijinom rječniku riječ *samostalan* prvi je put u tom obliku zabilježena u Drobničevu (1946-49), imenica *cjepidlaka* u Stulijevu (1806), potom u Veseličevu (1853) rječniku, dok glagoli *cjepidlačiti* i *osamostaliti* imaju potvrde tek u rječnicima 20. stoljeća.

hrvatskome jeziku, valja istaknuti činjenicu da ti odnosi nisu simetrični. Usporede li se prefiksi u njemačkom jeziku, prema kojem je kalkirano najviše glagola, mogu se utvrditi ovi odnosi: za reprodukciju 24 njemačka prefiksa služi 16 hrvatskih prefikasa (Rammelmeyer, 1975: 115). U reprodukciji njemačkih prefikasa mogu se prepoznati dvije skupine. Ako njemački glagol ima prefiks koji je u velikoj mjeri očuvao značajke prijedloga, najčešće s oznakom mjesta, tada se u pravilu taj prefiks odražava s jednim ili s dva različita hrvatska prefiksa:

auf-:	na-:
<i>aufschlagen</i>	<i>nabiti</i>
<i>aufsitzen</i>	<i>nasjesti</i>
vor-:	pred-, pro-:
<i>vorwerfen</i>	<i>prebaciti</i>
<i>vorschreiben</i>	<i>propisati</i>

Radi li se o prefiksima - koji sinkronijski gledano - nemaju izrazito značenje, odnosno koji mogu imati različita značenja, tada u hrvatskom jeziku imaju višestruki odraz. Jednom prefiksu u hrvatskom jeziku može odgovarati i do 5 njemačkih prefikasa:

o-:	ab-, an-, be-, er-, über-:
<i>održati</i>	<i>abhalten</i>
<i>osloviti</i>	<i>anreden</i>
<i>ovjeriti</i>	<i>begläubigen</i>
<i>omogućiti</i>	<i>ermöglichen</i>
<i>osvjedočiti</i>	<i>überzeugen</i>

S druge strane postoje primjeri u kojima se za 1 njemački prefiks koristi i do 10 hrvatskih prefikasa.

be-:	do-, iz-, na-, o-, od-, po-, pri-, s(a)-, u-, za-:
<i>bemächtigen (sich)</i>	<i>domoći (se)</i>
<i>betragen</i>	<i>iznositi</i>
<i>bevölkern</i>	<i>napučiti</i>
<i>begläubigen</i>	<i>ovjeriti</i>
<i>beseitigen</i>	<i>odstraniti</i>
<i>betragen (sich)</i>	<i>ponašati (se)</i>
<i>befestigen</i>	<i>pričvrstiti</i>
<i>begreifen</i>	<i>shvatiti</i>
<i>bestehen</i>	<i>sastojati</i>
<i>beschleunigen</i>	<i>ubrzati</i>
<i>bedanken (sich)</i>	<i>zahvaliti (se)</i> ¹⁹

Kalkovi su tvorbeno podudarni sa svojim predlošcima, podudaraju se semantički u korijenskim morfemima, a u prefiksima može biti potpuna podudarnost, ali i semantičke razlike. Prema tome, bez obzira na istovjetni tvorbeni način, o doslovnim se kalkovima može govoriti u primjerima u kojima postoji i semantička podudarnost u prefiksima. U primjerima u kojima postoje veća ili manja odstupanja u značenjima prefikasa, može se govoriti o kalkovima na razmeđi doslovnih i djelomičnih kalkova.

Tvorenice s dva prefiksa su rijetke:

pretpostaviti < voraussetzen, *pridodati* < hinzufügen.

S obzirom na to da vjerno preslikavaju predložak pripadaju kategoriji doslovnih kalkova.

1. 2. Izvedenice

Kalkirane glagolske izvedenice odgovaraju također zahtjevima raščlanjivosti: pored leksičkog (korijenskog) morfema imaju i drugi morfem za izražavanje glagolnosti (tematski morfem). One se tvore od imeničkih, pridjevskih i zamjeničkih osnova. Prevladavaju imeničke osnove:

cariniti (< njem. zollen), *glasovati* / *glasati* (< njem. stimmen), *knjižiti* (< njem. buchen), *kružiti* (< lat. circulari, njem. kreisen), *listati* (< njem. blättern), *tiskati* (< njem. drucken), *zračiti* (< njem. luften), *zračiti* (< njem. strahlen)

Od pridjevskih je osnova izvedeno razmjerno malo glagolskih kalkova: *posredovati* (< njem. vermitteln) *glačati* (< njem. bügeln, glätten) (od gladak) i sl.

Od zamjeničkih osnova izvedena su dva glagola: *vikati* (< tal. (t(u)izzare, njem. duzen)²⁰, *vikati* (< njem. siezen).

Pojedinačno se može primijetiti da kalkirani glagoli, koji su nesvršeni ili vidski neutralni, tendiraju prefiksaciji i time jasnijoj oznaci vida. Na taj način nastali glagoli su svršeni, a sufiksacijom mogu postati nesvršeni. Važan se razlog toj pojavi može vidjeti u nastojanju da se glagol prefiksacijom semantički bolje motivira. Tako su prefigurirani glagoli potisnuli neprefigurirane:

njem. *gliedern* > *članiti* > *raščlaniti* / *raščlanjivati*

---

¹⁹ Glagol *zahvaliti se* pod utjecajem njemačkog jezika postao je refleksivni. Rječnički je zabilježen prvi put u Veselićevu rječniku (1853).

²⁰ U hrvatskom je jeziku moguć prvotni utjecaj talijanskog jezika, a poslije i njemačkoga. Njemački glagol *duzen* kalkiran je prema tal. *t(u)izzare* (Kluge, ²⁰1967: 150). Po njemačkom su predlošku odgovarajući glagoli kalkirani u slavenskim jezicima, ruskom, češkom i slovenskom. Prema Akademijinom rječniku u hrvatskom su jeziku ti glagoli najprije registrirani u rječnicima Habdelića, Belostenca i Šuleka.

Nerijetko supostoje neprefigurirani i prefigurirani glagoli: *knjižiti - uknjižiti* itd. Dakako da i u njemačkom jeziku kao davatelju modela postoje prefigurirani glagoli, tipa *gliedern - zergliedern, buchen - verbuchen* itd.

Za razliku od imenica,²¹ kalkiranjem glagola nisu stvoreni novi tvorbeni tipovi, ali su stvoreni glagoli koji imaju drukčiju rekciju od uobičajene. Kalkiranje je ostavilo rezultate na semantičkoj razini i to tako da su, uklapajući se u hrvatski tvorbeni način, stvoreni glagoli za izricanje novih pojmova.

Kalkiranje glagola rezultira u nekim primjerima homonimijom. Ona može nastati iz suodnosa dvaju kalkova ili iz suodnosa postojećeg glagola i kalka. Homonimiju na razini dvaju kalkova imaju glagoli istog izraza, npr. *zračiti*, jedan je kalkiran prema njemačkom *luften* i znači 'izložiti svježem zraku, provjetravati', a drugi prema njemačkom *(be)strahlen* sa značenjem 'izložiti rendgenskim ili kojim drugim zrakama'.

Homonimiju na razini odnosa domaćeg glagola i kalka imaju primjeri: glagol *listati* sa značenjem 'dobivati lišće' konkurira kalku *listati* sa značenjem 'okretati listove u knjizi' prema njem. *blättern*. Hrvatskom glagolu *pokrivati* pridruženo je pod utjecajem engleskog glagola *to cover* značenje 'djelovati u nekoj sredini, zadovoljavati potrebe tržišta u nekoj sredini, biti zastupnik te sredine (npr. u politici)'. Glagolu *nahraniti* pod utjecajem engleskog glagola *to feed* pridruženo je novo značenje 'napuniti računalo podacima', glagolima *zalediti, zamrznuti* pod utjecajem engleskog *to freeze* značenje 'obustaviti': *zamrznuti sporazum, zalediti odnose*. Homonimija postoji i kod glagola *otpisati*. Prvotno glagol znači 'odgovoriti pismom', a kao kalk prema njemačkom *abschreiben* znači 'uništiti, ne računati više na koga ili što'. U tim se slučajevima čini da je glagol jednostavno preuzeo daljnje značenje iz drugog jezika, odnosno da se radi o semantičkom kalku. Ustvari se radi o tome da je glagol rezultat pravog kalkiranja, a preklapanje u izrazu s već postojećim glagolom je slučajno.

Glagolski kalkovi nastaju često iz težnje da se neke frazeološke veze vjerno preslikaju. Glagoli dobivaju istu rekciju koju ima predložak. Vjerojatno zato B. Unbegaun (1932: 19-48) obrađuje glagolske kalkove najčešće kao kalkiranu frazeologiju. Upravo kod glagola u velikoj mjeri pomna analiza konteksta ima značenje za identifikaciju kalkova.

²¹ O tvorbenim značajkama kalkiranih imenica vidi Rammelmayer (1975: 32-37) i sažeti prikaz te rasprave s posebnim osvrtom na tvorbu Babić (1980: 91-92) i Turk (2001: 267-280).

C. Prilozi

Prilozi mogu biti leksički kalkovi, semantički kalkovi ili kalkirane sveze riječi. Tvorbeno pripadaju kategoriji priložnih, prijedložno-pridjevskih i prijedložno-imeničkih sraslica.

1. Prilozi priložnog podrijetla

Prilozi tvoreni prema stranim priložima mogu tvorbeno odgovarati svojim predlošcima: *iznimno* (< njem. ausnahmsweise), *predvidivo* (< njem. voraussichtlich), *pretežito* (< njem. überwiegend), mogu tvorbeno odstupati redoslijedom tvorbenih jedinica: *naglavačke* (< njem. kopfüber) ili sastavom tvorbenih jedinica: *poglavito* (< njem. hauptsächlich).

Prema njemačkom predlošku stvoren je niz priloga, koji su stvoreni od izvedenih pridjeva i koji se rabe za označavanje vremenske radnje koja se ponavlja:

dnevno (< njem. täglich), *tjedno* (< njem. wöchentlich), *mjesečno* (< njem. monatlich).

Iako ti prilozi mogu pobuđivati sumnju o tome da je riječ o kalkovima, valja reći da je taj način izražavanja slavenskim jezicima bio stran. Umjesto toga prednost se davala opisnom načinu: *dnevno - svaki dan* itd.

Od imeničkih osnova se tvore priložne izvedenice sa sufiksima *-ce*, *-ice*, *-imice*. Mnoštvo tih priloga nastalo je prema njemačkim predlošcima, s vrlo učestalim sufiksima *-weise*, ili *-lich*: *gomilice* (< njem. haufenweise), *djelomice* (< njem. teilweise), *letimice* (< njem. flüchtig) (= površno), *mjestimice* (< njem. stellenweise), *zgodimice* (< njem. gelegentlich). S obzirom na to da se ti prilozi u njemačkom mogu upotrijebiti kao pridjevi, ta je mogućnost prenesena i na hrvatski i od priloga su uz pomoć odgovarajućih sufiksa tvoreni pridjevi: *djelomičan*, *letimičan*, *mjestimičan*, a od njih ponovo prilozi: *djelomično*, *letimično*, *mjestimično*.

2. Priložni izrazi

Prijedložni izrazi mogu odražavati strane predloške:

s obzirom na (< njem. im Hinsicht auf), *na osnovi* (< njem. auf Grund), *u tijeku* (< njem. im Laufe), *na malo* (< fr. en détail), *na veliko* (< fr. en gros), *na živo* (med.) (< lat. in vivo), *uživo* (tel. teh.) (< engl. live), *uslijed* (< njem. infolge) itd.

Zaključak

Tvorbene se zakonitosti ne mogu promatrati same po sebi, nego u vezi sa semantičkim zakonitostima. Analiza pokazuje da su tvorbena odstupanja u pridjeva,

glagola i priloga mnogo manja u odnosu na imenice. Za razliku od imenica nisu stvoreni novi tvorbeni tipovi.

U kalkiranim pridjevima nema novih tvorbenih tipova. Kalkiranjem se povećala učestalost participa u pridjevskoj ulozi. Oslanjajući se na strane predložke mnogi se pridjevi, ponajprije paticipi u pridjevskoj ulozi, realiziraju u novim kolokacijama.

Kalkiranje je glagola imalo učinaka ponajprije na semantičkoj razini. Uklapajući se u hrvatske tvorbene načine stvoreni su glagoli za izricanje novih pojmova (neologizmi), novi izrazi za postojeće pojmove (sinonimi) ili su postojećim izrazima pridružena nova značenja (polisemi i homonimi). Inovacija je u nekim primjerima glagola drugačija rekcija od uobičajene.

Kod svih triju vrsta riječi uočljiva je pojava da osim primarnog kalkiranja postoji i sekundarna tvorba, tj. od prvotno kalkiranih riječi derivirane su nove riječi.

Literatura

1. Babić, S. 1980. Njemačke prevedenice - izazov našim lingvistima, Rijeka: *Dometi*, 9, 91-96.
2. Babić, S. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 551 str.
3. Filipović, R. 1986. *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 322 str.
4. Haugen, E. 1956, *Bilingualism in the Americas: a Bibliography and Research Guide*, University of Alabama Press, 159 str.
5. Jagić, V. 1898/1899. Die slavischen Komposita in ihren ersten sprachgeschichtlichen Auftreten. *AfslPh* 20, 519-556 i *AfslPh* 21, 28-42.
6. *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs*. Vor der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Wien, 1853.
7. Kluge, F. 201967. *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Berlin.
8. Muljačić, Ž. 1968. Teorija jezičnog kalka, Zadar: *Radovi Filozofskog fakulteta*, 7, 5-19.
9. Nyomárkay, I. 1989. *Ungarische Vorbilder der kroatischen Spracherneuerung*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 209 str.
10. Nyomárkay, I. 1993. 'Le cas du calque ... est plus complexe.' (B. Unbegaun) (Über die Lehnübersetzungen mit besonderer Rücksicht auf das Kroatisch[serbisch]e). Budapest: *Studia Slavica Hung.* 38/1-2, Akadémiai Kiadó, 113-124.
11. Rammelmeyer, M. 1975. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 3-9 str.

12. Reiter, N. 1953. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Tschechischen*. Osteuropa-Institut Berlin, Berlin: Slavistische Veröffentlichungen, 3.
13. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. I-XXIII, JAZU, Zagreb.
14. Skok, P. 1971 -1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. I i II, Zagreb.
15. Turk, M. 2001. *Tvorbene značajke kalkiranih imenica*. Zagreb: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 27, 267-280.
16. Unbegaun, B. 1932. Le calque dans les langues slaves littéraires, *RES* 12, 19-48.
17. Zett, R. 1970. *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen*. Köln: Slavistische Forschungen, 9, 368 str.

SUMMARY

Marija Turk

WORD FORMATION CHARACTERISTICS OF CALQUES (adjectives, verbs, adverbs)

Word formation types and manner of calquing adjectives, verbs and adverbs based on models from various languages are shown in the article. The choice of word formation method depends on the word formation specimen of the foreign language and word formation legalities of the Croatian language. Modifications are subject to restrictions imposed by Croatian word formation rules. In comparison with nouns, calqued adjectives, verbs and adverbs have not influenced the emergence of new word formation types. Calquing these types of words triggered changes at a semantic level of the Croatian language (polysemy, homonymy, synonymy), expanded the adjectival role of the participle and its usage in new collocations and with verbs partly different verbal government.

Key words: *word formation, calque, adjectives, verbs, adverbs, Croatian, foreign language*